

Evald Flisar: *Ljubezni tri in ena smrt*. Ljubljana: Vodnikova založba, 2002.

Roman *Ljubezni tri in ena smrt* sodi na področje resno-smešnega in lahko rečemo, da gre za menipejsko satiro. Prepoznavne značilnosti te antične zvrsti, ki jih zasledimo tudi v Flisarjevem romanu, so razkrinkavanje ideologij in protislovnosti sodobnega sveta, fantastičnost, parodičnost, grobo zniževanje in preobračanje visokih plati sveta in nazora. "Smeh," pravi Mihail Bahtin v svoji *Teoriji romana*, "ima izredno moč, da približa predmet, da ga popelje v območje grobega stika, kjer ga je mogoče po domače od vseh strani otipavati, preobračati, ogledovati z narobne strani, od spodaj in zgoraj, razbijati njegovo zunanjo lupino, kukati v notranjost, dvomiti o njem, ga razstavlјati, razčlenjevati, razgalјati in razkrinkavati, svobodno raziskovati, preskušati." Predmet, ki ga je vzel pod drobnogled Evald Flisar, je na videz trdna in močno povezana slovenska družina, za katero pa se kaj kmalu izkaže, da je sestavljena iz posameznikov, ki skupnost vzdržujejo le iz navade in strahu, da bi bili sicer prepuščeni sami sebi.

V nasprotju s pričakovanji so vrednote družine, v kateri glavna beseda sicer nesporno pripada očetu, liberalne. Razsvetljeni patriarh svojo razširjeno družino popelje na vas, kjer naj bi našli resnično svobodo in uresničili svoje sanje. Vas, v kateri se naselijo, ni idilični prostor (slovenske) družinske povesti, ampak kraj, kjer se skoraj nihče ne ukvarja s kmetovanjem, še krav je komaj za vzorec. Člani družine so vsi po vrsti alergični na živali, obdelovanje lastnega vrta (razen morda v prenesenem smislu) nikogar ne mika, naravo komajda opazijo, kaj šele, da bi jo povelečevali ali v njenem naročju celili svoje civilizacijske rane. Kaj torej iščejo na vasi? Načeloma je vsakomur dovoljeno, da se ukvarja s tistim, kar ga veseli. Družina je ekonomsko preskrbljena (oče in mama v skupno blagajno prispevata pokojnini, stric Vinko je zaposlen, teta Mara prodaja svoje slike), zato si lahko privoščijo sodobni stvarnosti obrniti hrbet. Zanje je vas zatočišče pred svetom, v katerem se, kot pravi mama, ne znajdejo. Zdi se, da nam avtor v podtekstu sporoča, da je s slovensko osamosvojitvijo nastopil čas za zunanjo ekspanzijo, toda javni in materialni uspehi njegovih junakov ne zanimajo. Namesto spopadov v areni življenja izberejo umik v okolje, kjer naj bi se ukvarjali predvsem z osebno rastjo, duhovnostjo, znanostjo in umetnostjo. Seveda se izkaže, da model, za katerega so se odločili, ni uresničljiv. Glavna ovira za uspešen razvoj idealne skupnosti svobodnih posameznikov so oni sami, saj še zdaleč niso tako svobodni, kot bi radi verjeli.

Nekatere osebe v obravnavanem romanu so tipizirane, to velja zlasti za očeta (poglavar družine, prisega na razum, vendar ga ta pusti na cedilu), mamo (njeno zanimanje za tako imenovano novo duhovnost izhaja iz želje, da bi ostala večno mlada), teto Maro (še ena spolno nepotešena ženska, ki pa se rešuje s slikanjem) in očetovega bratranca Vladimirja (razočarani partizan, probleme je vaje reševati z grobo silo). Precej manj izdelane, za zgodbo manj pomembne, a nič manj smešne figure so babica (umre že v prvem poglavju),

brat Peter (študent filozofije in nato fizike, pri petindvajsetih odkrije spolnost) ter stric Vinko (računovodja, ki želi vzgojiti ogromno zelje, da bi prišel v knjigo rekordov). Marina petnajstletna hči Elizabeta je najbolj neprilagojen član družine; obsedena je z idejo, da je njena perverznost provokacija Boga, da bo torej izzvala njegov odgovor, pa naj bo kakršen koli že. Prizor, v katerem s sedemnajstletnim pripovedovalcem romana izgubita nedolžnost, je vreden oznake erotičen. Elizabeta je sicer moteča, vendar mir v družini zares vznemiri in poruši šele prihod Jaroslava Švejka. Mamin polbrat je bil poimenovan po znamenitem pisatelju Jaroslavu Hašku in njegovem literarnem junaku, od slednjega pa je podedoval tudi lastnost, da igra tepčka. Švejk se v družini ne

počuti najbolje, zdi se, da je bolj doma v bližnjem ciganskem taboru, kjer je manj sprenevedanja. V trenutku, ko ciganka Aranka članom družine podrži ogledalo in razkrije njihove najslabše lastnosti, je jasno, da njihov eksperiment ni uspel. Niso ustvarili idealne skupnosti, ker so obteženi vsak s svojo senco, ki jo skrivajo kot najtemnejšo skrivnost. Simbol družinskih skrivnosti je nenavadno orodje, ki so ga nekega dne našli v lopi, potem pa sklenili, da mora ostati pod ključem. Na zdravljenje rodovne duše – to naj bi bil eden od namenov selitve na vas – potlačitev skrivnosti seveda ni vplivala pozitivno. Nekateri člani družine so prepričani, da je orodje nekakšen Bog, ki usmerja njihova življenja; na simbolni ravni je to seveda res.

Uvodoma smo zapisali, da je Flisarjev roman menipejska satira, vendar moramo tej oznaki dodati vsaj še eno. Obravnavano delo je obenem tudi metafikijski roman, torej literatura o literaturi. Nekatero značilne metafikijske postopke smo že omenili (parodija idiličnega družinskega romana, raba popularnih žanrov, parodični dvojniki Švejk), dodajmo še ponovitev in komentirajočega pripovedovalca. Pripovedovalec romana nam na nekem mestu razkrije, da je od dogodkov, ki jih opisuje, minilo osem let. Če mi bo kdaj uspelo napisati kroniko o družini, pravi na zadnji strani knjige, bi jo zaključil s koncem, ki ga je v svoji zgodbi o orodju zapisal enajstletni Evald Flisar. Začetek zgodbe enajstletnega Flisarja (pripovedovalec jo je bil našel v skritem dnevniku) je osupljivo podoben opisu dogodka, ki ga je doživela družina našega pripovedovalca. V pripovedovalčevi zgodbi kot slavnostni govornik na gasilski veselici nastopi odrasli Evald Flisar. Opis njegovega nastopa je najčistejši primer samoironije, kar jih poznam, saj avtor ne prizanese ne svojim športnim copatom ne govorniški spretnosti. (Kasneje v pogovoru z občudovalci razkrije nekaj temeljnih resnic o literaturi in s tem poskrbi za boljši vtis.) Njegove besede, da odsotnost neha biti resnična in postane sanjska, kot da ne bi nikoli odšel iz rojstne vasi in je dejansko samo razmišljal o svojem življenju, v kontekstu veselice izzvenijo kot publica, toda v kontekstu drugih metafikijskih postopkov jih je treba jemati resno. Kaj če si je zgodbo o družini, ki najde skrivnostno orodje, izmislil enajstletni Evald Flisar? Ali je torej odrasli Flisar njegova izmišljija? Ali ni potemtakem njegova izmišljija tudi svet, v katerem živijo odrasli Flisar in člani družine, ki je po slovenski osamosvojitvi odšla na vas? Ali si je tudi slovensko osamosvojitve in vse nas izmislil enajstletni Evald Flisar? Kaj je res in kaj je fikcija? Brisanje meja med resničnostjo in domišljijo je seveda osnovna značilnost postmodernistične literature. Zdi se, da smo po letih, ko smo o postmodernizmu govorili samo še v preteklem času, dobili roman, ki bi ga lahko primerjali z Blatnikovimi *Plamenicami in solzami*. Ali torej (slovenski) postmodernizem še živi? Za odgovor na to vprašanje je najbrž prezgodaj. Lahko pa sklenemo, da je Flisarjev roman učinkovita zmes osupljivih, bizarnih domislic, ob katerih se je bralka zabavala in občudovala moč avtorjeve domišljije.